

Korsak R. V., doctor of historical sciences, professor, Uzhgorod National University, faculty of «Tourism», department of tourism infrastructure and services (Ukraine, Uzhgorod), korsakr@inbox.ru

Ukrainian–Czech scientific and technical cooperation (XX–XXI century)

The article deals with cooperation between Ukraine and the Czech Republic in science, technology and education industry. The author reveals the positive and negative trends in this area of bilateral cooperation. A study was made possible through the use of scientific methods of knowledge: analysis, synthesis, systematization, generalization, concrete, historical and dialectical method. In the preferred scientific heritage historical research methods: historical and genetic, historical, comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Keywords: Czech Republic, Ukraine, Education, National Academy of Sciences of Ukraine, Academy of Sciences of the Czech Republic, science and technical cooperation.

Корсак Р. В., доктор исторических наук, доцент кафедры туристической инфраструктуры и сервиса, факультет «Туризма», Ужгородский национальный университет (Украина, Ужгород), korsakr@inbox.ru

Украинско–чешское научно–техническое сотрудничество (конец XX – начало XXI в.)

Рассматривается сотрудничество Украины и Чехии в научно–технической и образовательной сфере. Автор раскрывает положительные и отрицательные тенденции двустороннего сотрудничества. Исследование темы стало возможным благодаря использованию общенаучных методов познания: анализа, синтеза, системности, обобщения, конкретности, историзма и диалектического метода. В научном наследии отдано предпочтение историческим методам: историко–генетическому, историко–сравнительному, историко–синтетическому, историко–диахронному, эмпирическому анализу и тому подобное.

Ключевые слова: Чехия, Украина, образование, НАН Украины, АН ЧР, научно–техническое сотрудничество.

* * *

УДК [94:2](477.43/.44=411.16)

Кононенко В. В.,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського (Україна, Вінниця), valeriy_kononenko@ukr.net

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ ЄВРЕЇВ ПОДІЛЛЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Досліджуються особливості релігійного життя євреїв Поділля від 1991 р. до сьогоднішнього дня. Використовуючи статистичні дані органів державної влади, архівні матеріали, вітчизняні та іноземні джерела, автор досліджує кількісні та якісні характеристики іудейських громад регіону на сучасному етапі. Автор аналізує процес відновлення іудейських релігійних громад Поділля, визначає основні засади державної політики щодо розвитку релігійних громад, характеризує особливості розвитку іудаїзму в Україні за доби незалежності. У статті розглядається процес повернення релігійних будівель іудейським громадам та відновлення культових споруд. Основною особливістю іудаїзму на Поділлі стало те, що він представлений кількома течіями, і багато в чому став залежним від фінансової підтримки вітчизняних та іноземних організацій.

Ключові слова: євреї, іудаїзм, релігійні організації, Україна, Поділля, хасидизм, прогресивний іудаїзм.

Протягом тривалого періоду іудаїзм для єврейської національної меншини України був однією з підвалин збереження традиційного способу життя. Радянська влада розглядала іудейську релігію, як одну із підстав поширення сіонізму, тому серед основних принципів національної політики стосовно євреїв був курс на майже повне знищення цієї релігії. Падіння комуністичного режиму та проголошення незалежності України у 1991 р. сприяло активізації релігійного життя усіх релігійних громад Поділля. Проте, якщо на 1991 р. в Україні діяло вже 12962 релігійні громади, іудеї на даний час були представлені лише 40 громадами [1, с. 23–24].

У статті автор аналізує процеси відновлення іудейських громад в Україні і на Поділлі від 1991 року до сьогоднішнього

Завданнями статті є аналіз процесу відновлення іудейських релігійних громад Поділля, визначення особливостей розвитку іудаїзму в Україні, характеристика впливу на процеси відновлення релігійного життя євреїв вітчизняних та міжнародних організацій, визначення основних засад державної політики України щодо розвитку релігійних громад.

В процесі підготовки дослідження автор проаналізував нормативно–правову базу державної релігійної політики та реституції культового майна (Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991 р.), Указ Президента України «Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна» (1992 р.), Розпорядження Президента України «Про повернення релігійним організаціям культового майна» (1994 р.), колективні монографії «Україна релігійна» (книги першу та другу), звіти органів державної влади, звіт Комісії США по збереженню американської спадщини за кордоном (2005), наукові праці М. Безлера, Є. Додіної та інших авторів.

Останнє десятиріччя минулого століття та початок 2000–х років був періодом інтенсивного розвитку релігійних організацій в Україні. На 2008 р. кількість релігійних організацій збільшилась майже у три рази та складала 333841 організацію [1, с. 25]. Поступово активізуються і іудеї. Іудаїзм в Україні зіштовхнувся з рядом проблем. Роки антирелігійної пропаганди, різке зменшення кількості населення внаслідок еміграції закордон, низька релігійність, заважали активному розвитку іудаїзму у порівнянні з іншими релігійним конфесіями. Проте, протягом даного періоду в містах і містечках Поділля було зареєстровано ряд іудейських релігійних громад, а в окремих містах – по декілька. Так, у м. Вінниця були зареєстровані Вінницька єврейська міська релігійна громада (19.08.1992 р.), іудейська релігійна громада м. Вінниці (27.11.1992 р.), релігійна хасидська громада «Яд Веєзер» (28.03.94 р.), Вінницька релігійна іудейська громада «Ейнікайт» (єдність) (12.09.2000 р.), релігійне об'єднання (управління) громад прогресивного іудаїзму вінницького регіону (27.06.2000 р.), месіанська єврейська релігійна громада «Бейт сімха» (16.12.2002 р.), релігійна громада «Єврейська месіанська громада» (22.03.2004 р.), релігійна громада прогресивного іудаїзму (13.01.2006 р.); у м. Хмельницькому з'явилися Хмельницька іудейська релігійна громада (незалежна) (26.04.2001 р.), Хмельницька іудейська релігійна громада (21.02.2002 р.).

Іудейські релігійні громади різних течій були утворені також у багатьох районних центрах, містечках і селищах Поділля. Особливістю іудаїзму як в Україні, так і на Поділлі стало те, що він з самого початку відновлення був представлений кількома течіями, насамперед, ортодоксальним «литовським» або міснагетським іудаїзмом, любавицьким хасидизмом (Хабад), прогресивним (реформістським) іудаїзмом. Окремі дослідники вважають, що євреї як найбільш спільнотний в релігійному житті народ став найбільш «розхристаним». Так, на початок 2008 р. 285 іудейських громад були об'єднані під керівництвом шести центрів [8, с. 7]. Основними центрами іудейських релігійних громад є Об'єднання іудейських релігійних організацій (хасиди), Об'єднання хасидів Хабат Любавич іудейських релігійних організацій (любавицькі хасиди), Всеукраїнський конгрес іудейських релігійних громад,

Релігійне об'єднання громад прогресивного іудаїзму, Федерація єврейських общин України.

Таким чином, на сучасному етапі подільський іудаїзм представлений фактично усіма течіями іудаїзму, проте панівними є хасиди, любавицькі хасиди та представники прогресивного іудаїзму. Крім того, релігійний рух євреїв Поділля представлений також кількома громадами месіанського іудаїзму, як руху єврейських християн. Також, зазначимо що іудаїзм і в Україні, і на Поділлі є релігійною меншістю. Крім того, якщо у період з 1992 по 1998 роки переважно на Поділлі, та у цілому в Україні засновувалися релігійні громади ортодоксального іудаїзму, то починаючи з 2000 р. активними темпами реєструвалися релігійні громади любавицьких хасидів, релігійні громади прогресивного іудаїзму, громади месіанського іудаїзму. Як зазначають автори колективної монографії «Україна релігійна» серед основних причин переходу релігійних організацій ортодоксальних євреїв до Хабаду та інших об'єднань – «кадровий голод» та брак коштів на фінансування своїх проєктів. На 2008 р. розподіл релігійних громад іудеїв України виглядав наступним чином: Об'єднання хасидів Хабад Любавич іудейських громад та організацій України – 123, Об'єднання всеукраїнських релігійних організацій – 80, Всеукраїнський конгрес іудейських громад – 13, Релігійні громади прогресивного іудаїзму – 51 [8, с. 433].

Процес реєстрації релігійних громад неодмінно був пов'язаний з боротьбою за повернення культового майна. Із падінням комуністичного режиму були відновлені синагоги в містах, які мали найчисельніші єврейські громади: Дніпропетровську, Дрогобичі, Києві, Харкові, Львові, Житомирі. Проте залишалося багато історичних синагог, які були занедбані, а то й взагалі зруйновані. Навіть ті синагоги, які залишилися у власності іудейських релігійних громад на початку 90-х років ХХ ст. не приносили прибутку і не могли забезпечити необхідними коштами не тільки для відновлення релігійних споруд, а й для функціонування релігійних об'єднань. Комісія США по збереженню американської спадщини за кордоном, яка ставить своїм завданням дослідження та збереження кладовищ, пам'яток, історичних будівель в Центральній і Східній Європі пов'язаних з культурною спадщиною громадян США, у своєму звіті за 2005 р. «Єврейські кладовища, синагоги та масові поховання в Україні» (Jewish cemeteries, synagogues and mass grave sites in Ukraine) визначила декілька основних проблем, які заважають відновленню синагог України [2, с. 62]. Перш за все, значна частина з них була зруйнована або знаходились в жалюгідному стані. Не тільки іудеї, а й держава могла втратити величні зразки архітектури – муровані синагоги, однією з найдавнішою серед яких була, наприклад, синагога м. Сатанова Хмельницької області (XVI ст.). По-друге, за часів радянської влади велика частина синагог була перетворена на спортивні (наприклад, синагога м. Хмельницького), ресторани (м. Кам'янець–Подільський), заводи чи фабрики (синагога м. Шаргорода) тощо. Деякі синагоги були передані іншим релігійним громадам (синагога м. Могилів–Подільського перетворена на дім молитви адвентистів сьомого дня, а синагога с. Станіславчика (Жмеринський район), яка була перетворена у 30-х роках на районний будинок культури, а пізніше на кінотеатр, у 2005 р. була передана Православній церкві Київського патріархату) [3, с. 56].

23 квітня 1991 р. було прийнято Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», де у статті 17 були визначенні правові основи повернення майна релігійним громадам: «Культові будівлі і майно, які становлять державну власність, передаються організаціями, на баланс яких вони знаходяться, у безоплатне користування або повертаються у власність релігійних організацій безоплатно за рішеннями обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а в Республіці Крим – Уряду Республіки Крим» [4]. На підставі даного закону в регіонах України розпочався процес реституції майна релігійним громадам, у тому числі й іудейським. Вже у 1991 р. 55 синагог були повернуті місцевим іудейським громадам.

Активізації процесу передачі майна сприяв Указ Президента України Л. Кравчука від 24 березня 1992 р. «Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна», в якому було доручено Раді Міністрів Кримської АРСР, виконавчим комітетам обласних, Київської та Севастопольської міських Рад народних депутатів протягом 1992–1993 років здійснити передачу релігійним громадам у власність чи безоплатне користування культових будівель, що використовуються не за призначенням або сприяти релігійним організаціям у зведенні нових [5].

Нерідко процес повернення релігійного майна розтягувався на роки. В силу різних причин місцева влада, на баланс яких було майно, не бажала його передавати. В окремих випадках іудейські релігійні громади Поділля змушені були відстоювати своє право на повернення власності у судах. Так, іудейська громада м. Хмільника (Вінницька область) змушена була судитися з місцевою владою у судах через запеклий опір у поверненні майна. Майно громаді було повернуто тільки у 1997 р., проте невдовзі апеляційний суд скасував дане рішення [2, с. 63].

Відновлення іудейських релігійних громад не завжди було пов'язане з поверненням колишніх синагог. Так, в містечку Шаргороді Вінницької області, яке на початку 1990-х років мало доволі чисельну єврейську громаду, було утворене Товариство єврейської культури під головуванням Аркадія Шмулевича. Це товариство крім розвитку єврейської культури, традицій опікувалось і релігією, а під синагогу було використано невеликий приватний будинок [6, с. 152].

Саме на цьому етапі стало зрозумілим, що процес відновлення іудейських культових споруд не можливий без фінансової підтримки вітчизняних, іноземних організацій, окремих юридичних та фізичних осіб. Активно у процес повернення культових споруд іудейським громадам колишніх республік СРСР включився Американський єврейський об'єднаний розподільчий комітет (Джойнт). Саме ця організація на початку 90-х років ХХ ст. однією із перших забезпечила євреїв матеріальною та юридичною допомогою, у тому числі кваліфікованими юристами, у процесі реституції майна. Вже в 1991 р. вінницька іудейська громада повернула синагогу Лівшиця (Яків–Мендель Лівшиць – вінницький купець, на кошти якого була побудована дана синагога у 1904 р.), що знаходилась у центрі міста по вулиці Леніна (теперішня – Соборна). У цьому ж році були повернені синагоги релігійним громадам Дрогобича, Кіровограда, Миколаєва. У 1992 р. синагоги повернули іудейським громадам Івано–Франківська, Миколаєва (ще одну будівлю), Шепетівки,

Житомира, Одеси (на вул. Малій Арнаутській), а в 1993 р. – Білгород–Дністровського та Одеси (на вул. Осипова) [7, с. 63].

Основною проблемою для переважної більшості іудейських релігійних громад після повернення майна стала проблема – за які кошти проводити його відновлення. Так, у м. Вінниці відновлення синагоги розпочав американський раввін з м. Нью-Сквіра Лейбл Суркіс, який представляв сквірських хасидів (течії хасидизму, засновником якої був Іцхок Тверський у XIX ст. з м. Сквіри сучасної Київської області), але через фінансові труднощі продовжив цю справу Ісаак Новоселецький, що у 1995 р. був обраний головою вінницької іудейської громади, при фінансовій підтримці Джойнта. Незважаючи на труднощі в 1997 р. на свято Рош а–Шана (день, який починає відлік єврейського нового року) у синагозі було проведено перше богослужіння. За словами І. Новоселецького центральна синагога міста Вінниці стала не просто культовою спорудою, а почала виконувати роль культурно–просвітницького центру, центру іудейської громади. З'явилась модель відродження релігійного та громадсько–культурного життя євреїв Вінниці через центральну синагогу [9].

Оскільки, іудаїзм в Вінниці, як і області має кілька напрямків, в обласному центрі на сьогодні окрім центральної синагоги є ще кілька діючих синагог. По вул. Грушевського, 8 діє синагога Вінницької єврейської общини Хабад Любавич. На відміну від центральної синагоги Лівшиця, де богослужіння проводяться більше по великим релігійним святкам, у ній відправляються релігійні обряди кожного дня.

Особливим місцем для євреїв Вінниці є молитовний будинок по вул. Некрасова, 75, який у повоєнний період радянської влади фактично був єдиним місцем проведення богослужінь навіть у ті часи, коли інші синагоги міста Вінниці були закриті. Більшість євреїв Вінниці сприймають даний молитовний будинок як справжній духовний центр, що не підвладний часові. Синагога немає значної матеріальної підтримки іудейських центрів України та з–за кордону, проте, як зазначають самі віруючі, це дає можливість їй зберегти моральну незалежність від різних течій іудаїзму [10, с. 1].

Формально діючою на сучасному етапі є синагога м. Бершаді, що як і вінницька синагога по вул. Некрасова, була єдиною діючою синагогою Вінницької області з 1946 р. до середини 80–х років XX століття. Побудована на зламі XVI–XVII століття із глиняного савану, на сьогодні бершадська синагога на вул. Пролетарській, 9 є єдиною діючою глинобитною синагогою у світі [11, с. 2].

У м. Могилів–Подільському, в якому ще на 1970 р. більше 10% населення були євреями, молитовний будинок облаштований в колишньому будинку Етингера, куди на молитву на даний час приходить лише по декілька прихожан. А в колишній синагозі натеper відправляють релігійні культу адвентисти сьомого дня.

Іноді передані релігійні споруди рішенням єврейської громади перетворювали не на культові споруди, а на центри національно–культурного життя. Так, колишню аварійну будівлю приміщення синагоги по вул. Радянській м. Жмеринки, яку після тривалої судової тяганини було передано єврейській громаді тільки у 2004 р., після ремонту почав працювати громадсько–культурний центр місцевої єврейської громади [12, с. 119].

16 вересня 2009 р. у м. Хмельницькому було відкрито реконструйовану з допомогою благодійного фонду «Хесед Бешт» синагогу по вул. Пекарській, 6. Як зазначив директор даного фонду І. Ратушний, дана синагога «єдина з десяти культових споруд, яка не була зруйнована за часів радянського атеїстичного панування» [13]. Синагога ремісників (оскільки була збудована у районі євреїв–пекарів більше 100 р. тому) використовувалась за радянських часів як спортзал дитячої юнацької спортивної школи.

Процес повернення культових споруд євреям продовжується і сьогодні. Важливого значення для євреїв Хмельниччини мають релігійні громади Сатаніва та Шепетівки. Не являючись територіально подільськими містечками, вони справляють потужний вплив на подільські і українські іудейські громади. Так, сатанівська синагога, що була побудована чи то у 1514, чи у 1532 роках, є однією з найвизначніших пам'яток серед синагог оборонного типу у мавританському стилі у Східній Європі. У радянські часи будівля синагоги використовувалась як склад для сільськогосподарської продукції. Колись велика єврейська громада Сатанова внаслідок виїзду євреїв за кордон у період незалежної України пережила поступовий занепад. Навіть у 1989 р. серед мешканців Сатаніва було лише 7 євреїв, а на середину 90–х років залишився лише один [14, с. 205]. Проте в релігійному значенні синагога продовжує мати важливе значення, оскільки Сатанів є місцем постійних відвідин євреями з–за кордону, оскільки тут на сьогодні збереглися два єврейські кладовища. Будівля синагоги поступово руйнувалась. І лише у на початку 2010–х років відновленням синагоги зайнявся член правління Хмельницької обласної іудейської релігійної общини А. Фрідман, якого підтримав головний раввін Хмельницької області О. Файнгольд. До 2014 р. реконструкція синагоги була завершена.

У м. Шепетівці будівля синагоги за адресою вул. Лінника, 2 передано єврейській іудейській громаді у 1992 р. У паспорті міської територіальної громади м. Шепетівки іудейська громада на сучасному етапі нараховує до 30 членів. Кантор синагоги – Фрейліхман З. Ю.

Важливе значення в житті іудейської громади Поділля має Меджибіж. У місті збереглося давнє єврейське кладовище, де найвідомішою є могила Баал–Шем–Това – засновника хасидизму та кількох інших цадиків. З кінця 80–х років могили І. Баал–Шем–Това, А. І. Гешеля та інших цадиків перетворились на місця масового паломництва хасидів з усіх кінців світу [14, с. 171]. Поступово на кладовищі було наведено лад, а на могилах цадиків встановлено мавзолей. У 2000 р. у зв'язку з 300–річчям з дня народження Баал–Шем–Това поряд зі єврейським кладовищем була побудована синагога. На головній вулиці селища також було відбудовано бейт–мідраш («дім вчення»), який було знищено під час фашистської окупації у 1942 р.

Незважаючи на активне відновлення іудейських громад особливо у 1990–х та на початку 2000–х років, питання забезпеченості іудеїв Поділля і України культовими спорудами залишається відкритим. Якщо на початок 2010 р. у цілому забезпеченість релігійних організацій України культовими спорудами становить 71,3%, то в іудейських спільнот – лише 49,6%, що менше навіть ніж у українських мусульман – 55,7%, і значно менше ніж

у інших релігійних конфесій України: Римо-католицька церква – 91,1%, УПЦ МП – 85,3%, УГКЦ – 78,1%, Всеукраїнський Союз церков християн евангельської віри-п'ятдесятників – 70,9%, УПЦ КП – 65,3%. УАПЦ – 62,1% [15, с. 365].

Таким чином, процес відновлення іудейських громад на Поділлі, як і в цілому в Україні, характеризується рядом особливостей. На відміну від інших релігійних конфесій розвиток іудаїзму за доби незалежності був тісно пов'язаний з різким зменшенням єврейського населення внаслідок еміграції. Через матеріальну залежність у першу чергу від іноземних релігійних організацій іудейський релігійний рух на Поділлі є не одностайним, проте синагоги в багатьох містах стали центрами не тільки духовного, а й національно-культурного життя єврейської національної меншини. На нашу думку, з огляду на те, що єврейська національна меншина в Україні продовжує зменшуватися, а окремі населенні пункти Поділля, які колись ототожнювалися з єврейськими містечками, взагалі не мають у своєму національному складі представників цієї національної меншини, сподіватись на подальший активний розвиток іудаїзму в регіоні марно. Швидше за все протягом певного періоду збережеться існуючий статус-кво. Проте, якщо виїзд євреїв з країни продовжиться, а іудаїзм буде триматися на людях старшого покоління, можливі навіть зворотні процеси.

Список використаних джерел

- Україна релігійна. Колективна монографія. Книга перша: Стан релігійного життя України / А. Колодний, В. Климів, М. Бабій та ін. – К.: Українська асоціація релігієзнавців, 2008. – 435 с.
- Jewish cemeteries, synagogues and mass grave sites in Ukraine. United States Commission for the Preservation of America's Heritage Abroad. – Washington, 2005. – 181 p.
- Юдчак Д. В Станіславчичке жили євреї / Д. Юдчак // Подільський єврейський альманах. – 2011. – №7. – С.55–60.
- Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991 (18 червня). – №25. – Ст. 283. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>. – Назва з екрана.
- Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна: Указ Президента України від 4 березня 1992 р. №125 // Збірник указів Президента. – 1992 (31 березня). – №1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/125/92>. – Назва з екрана.
- Нагребецкий А. Шаргород – еврейское местечко / А. Нагребецкий. – Вінниця: ГП «ГКФ», 2011.
- Бейзер М. Наше наследство: Синагоги СНГ в прошлом и настоящем / М. Бейзер. – М.; Jerusalem: Мосты культуры; Gesharim, 2002 (5762). – 176 с.
- Україна релігійна. Колективна монографія. Книга друга: Прогнози релігійних процесів України / А. Колодний, М. Бабій, О. Кисельов та ін. – К.: Українська асоціація релігієзнавців, 2008. – 341 с.
- Новоселецкий И. Новая жизнь центральной синагоги / И. Новоселецкий // Еврейский обозреватель. – 2002. – травень. – №9/28. – Режим доступу: http://www.jewukr.org/observer/jo09_28/p0206_r.html. – Назва з екрана.
- Забужанский И. Еврейская Винница: забвение или будущее / И. Забужанский // Винницкая Иерусалимка. – 2011. – №4. – С.1.
- Носоновский М. Старинные еврейские кладбища Украины: история, памятники, эпитафии / М. Носовский // Евроазиатский еврейский ежегодник. 5768 (2007/2008) год / В. Лихачев, В. Палей, А. Федорчук, С. Чарный; гл. ред. М. Членов. – М.: Паллада, 2008. – 592 с.
- Шендерович А. Мой штейтл Жмеринка / А. Шендерович // Подільський єврейський альманах. – 2010. – №6. – С.115–119.
- В Хмельницькому відкрилась синагога. – 20 хвилин. – 2009. – 18 березня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vn.20minut.ua/Podii/v-hmelnitskomu-vidkrilasya-rekonstruyovana-sinagoga-158046.html>. – Назва з екрана.
- 100 єврейських містечек України. Вип.1. Подолія: історический путеводитель / Авт.–сост.: Вениамин Лукин, Борис Хаймович; Іерусалимський центр документирования наследия диаспоры, Інститут дослідований єврейської діаспори при Петербургському єврейському університеті. – 2-е изд., испр. и доп. – Харків: Тарбут Лаам; Іерусалим; СПб.: Издательство Петербургского еврейского университета, 1998. – 319 с.
- Додіна С. Питання повернення культового майна релігійним організаціям / С. Додіна // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т.IX / редкол.: С. В. Кивалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. В. М. Дрємін. – О.: Юридична література, 2010. – 440 с.

References

- Ukraina relihiina. Kolektyvna monohrafia. Knyha persha: Stan relihiinoho zhyttia Ukrainy / A. Kolodnyi, V. Klymov, M. Babii ta in. – K.: Ukrainka asotsiatsiia relihiieznavtsiv, 2008. – 435 s.
- Jewish cemeteries, synagogues and mass grave sites in Ukraine. United States Commission for the Preservation of Americas Heritage Abroad. – Washington, 2005. – 181 p.
- Judchak D. V Stanislavchike zhili evrei / D. Iudchak // Podilskyi yevreyskiy almanakh. – 2011. – №7. – S.55–60.
- Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy vid 23 kvitnia 1991 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR. – 1991 (18 chervnia). – №25. – St. 283. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>. – Nazva z ekrana.
- Pro zakhody shchodo povnennia relihiinym orhanizatsiiam kultovoho maina: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 4 bereznia 1992 r. №125 // Zbirnyk ukaziv Prezydenta. – 1992 (31 bereznia). – №1. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/125/92>. – Nazva z ekrana.
- Nagrebekij A. Shargorod – evrejskoe mestechko / A. Nagrebekij. – Vinnica: GP «GKF», 2011.
- Bejzer M. Nashe nasledstvo: Sinagogi SNG v proshlom i nastojashhem / M.Bejzer. – M.; Jerusalem: Mosty kul'tury; Gesharim, 2002 (5762). – 176 s.
- Ukraina relihiina. Kolektyvna monohrafia. Knyha druga: Prohnozi relihiinykh protsesiv Ukrainy / A. Kolodnyi, M. Babii, O. Kyselov ta in. – K.: Ukrainka asotsiatsiia relihiieznavtsiv, 2008. – 341 s.
- Novoseleckij I. Novaja zhizn' central'noj sinagogi / I. Novoseleckij // Evrejskij obozrevatel'. – 2002. – traven. – №9/28. – Rezhym dostupu: http://www.jewukr.org/observer/jo09_28/p0206_r.html. – Nazva z ekrana.
- Zabuzhanskij I. Evrejskaja Vinnica: zabvenie ili budushhee / I. Zabuzhanskij // Vinnickaja Ierusalimka. – 2011. – №4. – S.1.
- Nosonovsk'ij M. Starinnye evrejskie kladbishha Ukrainy: istorija, pamjatniki, jepitafii / M. Nosovskij // Evroazijskij evrejskij ezhegodnik. 5768 (2007/2008) god / V. Lihachev, V. Palej, A. Fedorchuk, S. Charnyj; gl. red. M. Chlenov. – M.: Pallada, 2008. – 592 s.
- Shenderovich A. Moj shtejtl Zhmerinka / A. Shenderovich // Podil's'kij evrejs'kij al'imanah. – 2010. – №6. – S.115–119.
- V Khmelnytskomu vidkrylas synahoha. – 20 khvylin. – 2009. – 18 bereznia. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vn.20minut.ua/Podii/v-hmelnitskomu-vidkrilasya-rekonstruyovana-sinagoga-158046.html>. – Nazva z ekrana.
- 100 evrejskih mestechek Ukrainy. Vyp.1. Podolija: istoricheskiy putevoditel' / Avt.–sost.: Veniamin Lukin, Boris Hajmovich; Ierusalimskij centr dokumentirovanija nasledija diaspory, Institut issledovaniy evrejskoj diaspory pri Peterburgskom evrejskom universitete. – 2-e izd., ispr. i dop. – Harkiv: Tarbut Laam; Ierusalim; SPb.: Izdatel'stvo Peterburgskogo evrejskogo universiteta, 1998. – 319 s.
- Dodina Ye. Pytannia povnennia kultovoho maina relihiinym orhanizatsiiam / Ye. Dodina // Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademii». T.IX / redkol.: S. V. Kivalov (holov. red.) ta in.; vidp. za vyp. V. M. Dromin. – O.: Yurydychna literatura, 2010. – 440 s.

Kononenko V. V., PhD, associate professor, associate professor of the Institute of history, ethnology and law of Vinnytsia State Pedagogical University named of Mikhailo Kotsiubynsky (Ukraine, Vinnytsia), valeriy_kononenko@ukr.net

Religious life of the Jews of Podillya at the present stage

The article deals with characteristics of the religious life of the Jews of Podillya from 1991 to the present. Using statistics of state authorities, archival materials, domestic and foreign sources, the author explores quantitative and qualitative characteristics of Jewish communities in the region today. The author analyzes the

process of restoring Jewish religious communities of Podillya, defines the basic principles of the state policy on development of religious communities, and describes the features of Judaism in Ukraine in the era of independence. The article deals with the return of the Jewish communities of religious buildings and restoration of places of worship. The main feature of Judaism of Podillya was, that he presented several trends, and largely dependent on financial support from local and foreign organizations.

Keywords: Jews, Judaism, religious organizations, Podillya, Hasidism, progressive Judaism.

Кононенко В. В., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры правоведения, Винницкий государственный педагогический университет им. Михаила Коцюбинского (Украина, Винница), valeriy_kononenko@ukr.net

Религиозная жизнь евреев Подолья на современном этапе

Исследуются особенности религиозной жизни евреев Подолья с 1991 г. до современности. Используя статистические данные органов государственной власти, архивные материалы, отечественные и иностранные источники, автор исследует количественные и качественные характеристики иудейских общин региона на современном этапе. Автор анализирует процесс восстановления иудейских религиозных общин Подолья, определяет основные принципы государственной политики по развитию религиозных общин, характеризует особенности развития иудаизма в Украине в период независимости. В статье рассматривается процесс возвращения религиозных зданий иудейским общинам и восстановление культовых сооружений. Основной особенностью иудаизма на Подолье стало то, что он представлен несколькими течениями, и во многом стал зависимым от финансовой поддержки отечественных и иностранных организаций.

Ключевые слова: евреи, иудаизм, религиозные организации, Подолье, хасидизм, прогрессивный иудаизм.

* * *

УДК 636.084:009:001

Бей Р. В., кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, директор, ДНУ «Український науково-дослідний інститут спирту і біотехнології продовольчих продуктів» (Україна, Київ), bey_roman@ukr.net

ФЕНОМЕНАЛЬНІСТЬ ТА СИСТЕМНІСТЬ НАУКОВИХ ШКІЛ З МЕХАНІЗАЦІЇ ТВАРИННИЦТВА

Автором обґрунтовано вирішальне значення наукових шкіл і центрів у становленні та розвитку теоретичних і методологічних основ механізації тваринництва. Охарактеризовано передумови становлення наукових шкіл і центрів з механізації трудомістких процесів в УРСР в 50–80-х роках ХХ ст. Узагальнено програму наукової діяльності та основні здобутки галузевих творчих корпорацій учених, їх внесок у розроблення проблем випробування і ремонту техніки для тваринництва, технології утримання худоби та механізації оїнія, кормовиробництва і постачання кормів, водозабезпечення на промислових комплексах і фермах. Дослідження ґрунтуються на використанні комплексу загальнонаукових, структурно-функціональних та історичних методів.

Ключові слова: механізація і автоматизація тваринництва, машинне доїння, кормовиробництво, сільськогосподарська техніка.

Прогресивний розвиток науки неможливий без накопичення та синтезу системи знань, забезпечення сприятливих умов для подальшої наукової творчості вчених, здатних розгорнути ефективну пошукову діяльність. Продукування наукової інформації, першочергово, здійснюється завдяки діяльності дослідницьких груп, які заведено називати науковими школами та центрами. У їхньому розвитку чітко прослідковується системний характер наукового знання, генезис основних теорій та концепцій, традиції наукової творчості, спадкоємність поколінь. Наукова школа є соціальним феноменом, що представляє собою неформальну творчу співдружність дослідників різних поколінь високої наукової кваліфікації на чолі з науковим лідером у межах певного наукового напрямку, об'єднаних спільними підходами до розв'язання проблеми, стилем роботи та мислення, оригінальністю

ідей і методів реалізації своєї наукової програми, що одержала вагомі результати та завоювала авторитет і суспільне визнання в певній галузі знання.

Окремі аспекти діяльності наукових шкіл з технології виробництва продукції тваринництва знайшли відображення в наукових працях В. В. Діденка, Д. О. Мельничука, Д. Г. Войтюк, І. С. Бородай та ін. [1–5]. Однак до цього часу не узагальнено їх здобутки з випробування і ремонту техніки для тваринництва, розроблення технологічних аспектів доїння, кормовиробництва і роздачі кормів, водопостачання тощо. З огляду на це дане завдання висувалося на перший план при проведенні дослідження. Методологія дослідницького пошуку ґрунтувалася на застосуванні системно-історичного підходу.

Передумовою виникнення наукових шкіл з механізації тваринництва є організація мережі спеціалізованих наукових установ та вищих навчальних закладів. Осередками їх створення стали кафедри вищих навчальних закладів, лабораторії науково-дослідних інститутів, які відігравали роль головних підрозділів накопичення, примноження, збереження та розповсюдження фундаментальних і прикладних знань.

Питання механізації тваринництва розроблялися як загальногалузевими, так і вузькогалузевими науковими школами і центрами. До перших слід, передусім, віднести наукову школу «Відновлення машин», засновану в 1950 р. при Київському сільськогосподарському інституті професором В. С. Крамаровим. Ученим зроблено вагомий внесок у розроблення теоретичних основ ремонтного виробництва, зокрема методичних засад проектування ремонтних підприємств. Науковою школою підготовлено технічні рекомендації з ремонту пластинчато-роторних вакуумних насосів та підвищення рівня бази технічного обслуговування сільськогосподарських машин. Розвинуто теорію забезпечення необхідного рівня надійності сільськогосподарської техніки на основі структурного аналізу її функціонування в реальних умовах експлуатації [2].

З 1986 р. наукову школу очолював професор А. І. Бойко, спрямовуючи її діяльність на розроблення основ управління зношуванням деталей шляхом локального нанесення зносостійких матеріалів, а також застосування прогресивних зміцнювальних технологій. У результаті було впроваджено більше 20 конструктивних рішень зміцнених деталей і вузлів з керованою геометрією, поставлено на виробництво робочі органи ґрунтообробних, посівних і кормоподрібноючих машин із підвищеним ресурсом експлуатації.

На базі Київського сільськогосподарського інституту також було організовано наукову школу з землеробської механіки професором П. М. Василенком. Дослідник зробив значний внесок у розроблення теорії машин з механізації тваринництва та розвиток методів дослідження сільськогосподарської техніки. Створив перші конструкції зернових і тукових сівалок, ротаційних культиваторів для міжрядного обробітку, буряко-збиральних машин, дослідив технологічні процеси кукуруддозбиральних і посівних машин тощо [4].

Науковою школою вивчено вплив динамічних характеристик приводу зернових рядкових сіялок на технологічні процеси їх роботи. Досліджено вдосконалено робочий процес самохідних коренезбиральних машин.